

IBTIDOIY JAMIYAT ODAMLARINING MEHNAT QUOLLARI VA UNING EVALYUTSIYASI

Shoberdiyev Akbar Komiljon O'g'li

Termiz davlat universiteti Tarix fakulteti II-bosqich magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ibtidoiy jamiyat odamlarining eng qadimiy mehnat quollarining paydo bo'lishi hamda uning tarqalish geografiyasi, foydalanish tarixi va evolyutsiyasi haqida yozilgan. Shuningdek ushbu maqolada mehnat quollarining aholi turmuz tarziga ta'siri ochib berilgan. Qolaversa bir qancha xorijiy arxeolog olimlarning qarashlari bayon qilingan.

Tayanch so'z va iboralar: Ashel, Shel, Paleolit, mezolt, tosh qurol, chopper, Avstrolopitek, Pithekanthrop, Teshiktosh.

АННОТАЦИЯ

В данной статье описывается внешний вид древнейших орудий труда первобытного общества, а также география их распространения, история и эволюция их использования. Также в данной статье раскрывается влияние орудий труда на образ жизни населения. Кроме того, были изложены взгляды ряда зарубежных ученых-археологов.

Ключевые слова и фразы: Ахель, Шелл, палеолит, мезолит, каменное оружие, чоппер, австролопитек, питекантроп, дырчатый камень.

ABSTRACT

This article describes the appearance of the most ancient tools of the primitive society, as well as the geography of their distribution, history and evolution of their use. Also, this article reveals the influence of labor tools on the lifestyle of the population. In addition, the views of several foreign archeological scientists were stated.

Key words and phrases: Achel, Shell, Paleolithic, Mesolt, stone weapon, chopper, Austrolopithecus, Pithecanthropus, Hole stone.

KIRISH

Quyi (ilk) paleolit ibtidoiy odam paydo bo'lgandan (taxminan 2 million yil oldin) miloddan avvalgi 40-ming yilliklargacha davom etgan. e. Bu vaqt davri ketma-ket to'rtta madaniyatga bo'linadi: Chelliangacha (shag'al), Shellik (Shell shahri), Acheulean (Sent-Acheul hududi), Musterian (Le Moustier g'ori).

Shellgacha bo'lgan davrda quruqlikda pitekantropolar yashagan bo'lib, ularning o'rmini Shell davrida sinantropolar, Acheul va Musterianlarda neandertallar egallagan. Ularning barchasi xo'jalikning tegishli tarmoqlariga mos keladigan vahshiylik davrini boshidan kechirgan, avval terimchilik (birinchi bosqich), so'ngra ov (ikkinchi bosqich), so'ngra baliq ovlash (uchinchi bosqich) bilan to'ldirilgan. Ularning ibtidoiy jamoa shakllanishi ikki bosqichga to'g'ri keladi: ibtidoiy odam podasi - Cheliyagacha bo'lgan davrda va yig'uvchilar, ovchilar va baliqchilarning dastlabki matriarxal qabila jamoasi - keyingi madaniyatlarda (Shell, Ashel va Mezolit). Shellgacha (toshli) madaniyat tarixdagi eng qadimgi davrni (taxminan 2 million - 100 ming yil oldin), odamlar tayoq va toshlardan asbob sifatida foydalanishni o'rgangan va ularni qayta ishlashning dastlabki usullarini o'zlashtirgan. Agar avstralopitekalar ishlatgan dastlabki asboblarni tasodifiy, ishlov berilmagan, o'tkir qirralari va oddiy tayoqlari bo'lgan toshlar bo'lsa, unda ibtidoiy odamlar (pitekantropolar) ularni ibtidoiy ishlov berish - toshlarni parchalash va tayoqlarni o'tkirlash uchun qo'llashni boshladilar. chunki yog'och buyumlar bugungi kungacha saqlanib qolmagan. Bu davrga xos xususiyat butun shag'allardan yasalgan, faqat bir tomoni qo'pol ravishda yoyilgan dag'al asboblarni, shuningdek, yirik toshlarni yorish natijasida olingan dag'al massiv bo'laklar edi. Shuning uchun Shellgacha bo'lgan madaniyat shag'al madaniyati deb atalgan.

Shell davrida (taxminan 400-100 ming yil oldin) ibtidoiy odam (Sinantrop) tomonidan tosh qurollarini yasash va ulardan foydalanish texnikasi allaqachon to'liq rivojlangan. Material ko'pincha chaqmoq tosh bo'lib xizmat qilgan - juda keng tarqalgan va juda qattiq mineral bo'lib, u mukammal kesish xususiyatlariga ega o'tkir qirralari bo'lgan ingichka plitalarga (bo'laklarga) bo'linishi mumkin. Asosiy mehnat quroli "Shell ruby-lo" edi - bodomsimon, tasvirlar yoki nayza shaklidagi katta tosh,

kafti uchun silliq tovonni va qirrali kesuvchi qismi. Bolta o'z maqsadiga ko'ra universal edi va kuchli zarbalar yordamida maydalash, shuningdek, erni kesish va qazish imkonini berdi. Bundan tashqari, u ov, mudofaa va hujum uchun ajralmas qurol edi. Chippers pichoqni boshqa tosh - maydalagich bilan qo'pol, ikki tomonlama qoplash orqali qilingan. Qoplama kuchli va o'tkir zarbalar bilan amalga oshirildi, bu esa katta qismlarni ajratishga olib keldi, bu esa yuqori sifatli va o'tkir pichoqni olishga imkon bermadi.

Boltalardan tashqari, Sinantroplar asl tugun yoki toshlarni kesish natijasida olingan yoriqlardan ham foydalanganlar. Yong'oqlar ko'pincha yirtqichlarni kesish, shuningdek yog'ochdan yasalgan buyumlar ishlab chiqarish uchun ibtidoiy kesish asboblari sifatida qo'shimcha ishlovsiz ishlatilgan. Bundan tashqari, boshqa dizayndagi kesish va pichoqlash asboblari ishlatilgan - disk shaklidagi va massiv uchli nuqtalar shaklida.

Ko'pgina ibtidoiy asboblarni ishlab chiqarishning ma'nosi ularning ishchi qismiga xanjar shaklini berish edi, bu o'z-o'zidan ibtidoiy odamning birinchi ajoyib ixtirosiga aylandi. Bu barcha zamonaviy kesish asboblari asosidagi xanjardir; o'qlar, snaryadlar, raketalar, samolyotlar, qayiqlar va boshqa ko'plab zamonaviy tuzilmalar turli xil muhitda (qattiq, suyuq, gazsimon) harakatlanish uchun mo'ljallangan tashqi shakli xanjar shaklida shakllanadi. Ashel davrida (taxminan 100-40 ming yil avval) tosh qurollar takomillashishda davom etdi, ularni yasash texnikasi takomillashtirildi. Ularning tosh qirg'ichlar, chuqurchalar va teshiklarni burg'ulash uchun qirgish va teshuvchi burg'u kabi yangi turlari paydo bo'ldi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ashel odami katta chiplar texnikasi bilan bir qatorda, retushlash (frantsuzcha retush - tuzatish) texnikasini ham o'zlashtirdi, bu asl ish qismining shaklini tez-tez ishlatib, kichik plitalarni ajratib, undan "tuzatish" dan iborat. engil zarbalar. Ustaning mohir qo'li bilan zarbalarning aniqligi bilan uyg'unlashgan bunday texnika asboblarga yanada muntazam geometrik shakllar, ularning pichoqlari esa - to'g'rilik va o'tkirlikni berishga imkon berdi. Asboblarni nafaqat oqlangan, balki vazni ham kichikroq bo'ldi.

Acheulian xalqi yashash uchun ko'pincha g'orlarni, grottolarni va boshqa tabiiy, tabiiy boshpanalarni moslashtirgan, ammo asta-sekin sun'iy uy-joy qurish

texnikasini o'zlashtira boshlagan. Avvaliga bu ustunlardan yasalgan, markaziy ustunga suyangan va shoxlari bilan qoplangan, o'rtada o'choqli eng oddiy kulbalar edi.

Yong'in juda katta rol o'ynay boshladi, bu Acheulean nafaqat o'z uyini isitish, balki o'zini yirtqichlardan himoya qilish, shuningdek, hayvonlarning go'shti, yeyiladigan mevalar va ildizlarni qovurish uchun ham foydalangan. Bu insonning ovqatlanishini yaxshiladi va diversifikatsiya qildi, uning mavjudligi uchun yanada qulay sharoitlarni ta'minladi va Yer tarixidagi eng uzoq muzlash bilan bog'liq bo'lgan keskin sovish sharoitida omon qolish imkonini berdi. Bundan tashqari, inson va hayvonot olamining qolgan qismi o'rtasida yanada aniqroq chiziq chizilgan. O'tkir sovuq odamni o'lik hayvonlarning terisi sifatida ishlatiladigan kiyimlarni birinchi bo'lib tugallanmagan shaklda ixtiro qilishga majbur qildi, keyin esa odam terini bezash texnologiyasini o'zlashtira boshladi. Acheul madaniyati o'rnini musteriylar, pitekanthropalar va sinanthropalar o'rnini esa rivojlangan madaniyatga ega neandertallar egalladi. Bu vaqtga kelib, tosh asboblarning assortimenti sezilarli darajada kengaydi va ularning maqsadi va ishlab chiqarish texnologiyasi bo'yicha farqlanishi boshlandi. Tosh qurollarning shakllari yanada to'liq va aniq bo'lib, suyakdan yasalgan asboblalar paydo bo'la boshlagan. Mousterian uchun eng xarakterli bo'lgan uchli niki va yon qirg'ichlar - birinchi maxsus erkak va ayol asboblari edi. Erkak uchi yog'ochni qayta ishlash va hayvonlarni pardozlash uchun ishlatilgan, urg'ochi qirg'ich terisini olish, yog'larini qirib tashlash va kiyim-kechak tayyorlash uchun ishlatilgan. Skreper ham paydo bo'ldi, u qirg'ichdan o'rta qismidagi tirqish bilan ajralib turadi va yog'ochni tekislash va terini tozalash uchun yaxshiroq mos keladi. Ikki tomonlama uchli uchlar xanjar sifatida ishlatila boshlandi va ular tayoqning uchiga ham birlashtirilishi mumkin edi. Katta hayvonni ovlashda ajralmas neandertallarning eng keng tarqalgan quroliga aylangan nayza shunday paydo bo'ldi. Toshni qayta ishlash texnikasi qarshi ta'sirli retush bilan to'ldirildi, uning yordamida pichoqlar va qurol va asboblarning uchlar qayta ishlandi va ko'pincha tuzatildi. Buning uchun ish qismi katta tosh anvilga qo'yilgan va yog'och bolg'acha bilan urilgan. O'tkir pichoqning anvil bilan to'qnashuvi natijasida undan juda kichik tarozilar chiqib ketdi va u to'g'ri geometrik shaklga va yuqori aniqlikka ega bo'ldi. Barabanlar, retushlar, bolg'alar, anvillar, matkaplar va boshqa asboblalar

tsivilizatsiyaning boshlanishida turgan birinchi asboblari bo'ldi, ularsiz zamonaviy insonning hayotini tasavvur qilib bo'lmaydi.

Yirtqichlarni quruqlikda tashish yelkali sumkalarda va sudrab olib borilgan, suv to'siqlarini majburlash uchun daraxtlar, cho'tkalar va qamishlar ishlatilgan, qo'llar va oyoqlar bilan eshkak eshish amalga oshirilgan. Bu quruqlik va suv transportining boshlanishi edi. Olovni yoqish texnikasini o'zlashtirish. Musteriya madaniyatining eng muhim texnik yutuqi - ilgari tasodifan olingan va tabiiy (yovvoyi) deb atalgan olovni tayyorlashning sun'iy usullarini egallash edi. Olovni olish uchun tayoqning ishqalanish usuli qo'llanilgan, u teshiklarni burg'ulash uchun ham qo'llanilgan va asosiy narsa aniqlanmagan, teshikni burg'ulashda tayoqning yonishini aniqlash yoki aksincha. Olovni olishning ikkinchi usuli tosh toshga tegganda uchqun paydo bo'lishi edi - bu hodisani odam ish qismlarini maydalagich bilan qayta ishlashda payqagan. F.Engels ta'kidlaganidek, olovni o'zlashtirish "...birinchi marta insonga tabiatning ma'lum bir kuchi ustidan hukmronlik qilish imkonini berdi va shu tariqa, nihoyat, odamni hayvonot olamidani ajratib qo'ydi". Tosh asboblari birinchi tosh qurollari edi. Eng qadimgi topilma miloddan avvalgi 2,7 million yilga oid topilgan maydalagichdir. e. Tosh qurollardan foydalangan birinchi arxeologik madaniyat Olduvay arxeologik madaniyati edi. Bu madaniyat miloddan avvalgi 2,7 dan 1 million yilgacha bo'lgan davrda mavjud bo'lgan.

Chopper hali ham avstralopitek tomonidan ishlatilgan, ammo ularning yo'q bo'lib ketishi bilan bunday asboblarni ishlab chiqarish to'xtamadi, ko'plab madaniyatlarda bronza davri boshlarigacha toshlardan material sifatida foydalangan. Avstralopiteklar asboblarni ibtidoiy usulda yasadilar: ular shunchaki bir toshni boshqasiga sindirishdi va keyin shunchaki mos keladigan bo'lakni tanlashdi. Tez orada avstralopiteklar bunday boltalarni suyaklar yoki boshqa toshlar bilan ishlashni o'rgandilar. Ular boshqa toshni qo'l terisi kabi ishladilar va o'tkir uchini yanada o'tkirroq qilishdi. Shunday qilib, avstralopitekda kesuvchiga o'xshash narsa bor edi, u bir o'tkir qirrali tekis tosh edi. Uning kesilganidan asosiy farqi shundaki, bunday to'sar ichi bo'sh emas, balki, masalan, daraxt kesilgan.

Taxminan 100 ming yil avval odamlar katta toshga oddiy geometrik shakllarni berish, so'ngra undan yupqa tosh plitalarni sindirish samaraliroq ekanligini tushunishdi.

Ko'pincha bunday qo'shimcha qo'shimcha ishlov berishni talab qilmaydi, chunki kesishdan keyin kesish tomoni o'tkir bo'lib qoldi.

Miloddan avvalgi 20 ming yil. odamlarning ajdodlari, agar ularga yog'och tutqichlar yoki suyakdan yasalgan tutqichlar, hayvonlarning shoxlari biriktirilsa, tosh asboblari samaraliroq bo'lishini taxmin qilishgan. Aynan shu davrda birinchi ibtidoiy o'qlar paydo bo'ldi. Bundan tashqari, odamlar tosh uchlarini bilan birinchi nayzalarni yasashni boshladilar, ular oddiy yog'och uchlariga qaraganda ancha kuchli edi.

Daraxtga tosh bog'lash g'oyasi paydo bo'lganda, bu asboblarning o'lchamlari sezilarli darajada kamaydi, shuning uchun mikrolitlar paydo bo'ldi. Mikrolitlar kichik tosh asboblardir. Makrolitlar, o'z navbatida, katta tosh asboblari bo'lib, o'lchamlari 3 sm dan 3 sm gacha bo'lgan hamma narsa mikrolitlardir. Paleolit davrida ibtidoiy pichoq bir yoki ikki uchi o'tkir bo'lgan uzun tosh bo'lagidan yasalgan. Endi texnologiya o'zgardi: toshning kichik qismlari (mikrolitlar) qatronlar yordamida yog'och tutqichga yopishtirilgan, shuning uchun ibtidoiy pichoq olingan. Bunday asbob qurol bo'lib xizmat qilishi mumkin edi va oddiy pichoqdan ancha uzunroq edi, lekin u bardoshli emas edi, chunki mikrolitlar ko'pincha zarbadan sindirib tashlandi. Bunday asbob yoki qurolni ishlab chiqarish juda oddiy edi. Yer yuzida so'nggi muzlik davri boshlangan, to'g'rirog'i, u allaqachon nihoyasiga yetayotgan bir paytda, ko'plab qabilalar qisman o'troq hayotga muhtoj edilar va bu hayot tarzi qandaydir texnik inqilobni talab qildi, asboblari yanada rivojlangan.

Mezolit davri asboblari

Bu davrda odamlar tosh asboblarni qayta ishlashning yangi usullarini o'rgandilar, jumladan, toshni maydalash, burg'ulash va arralash. Ular toshni quyidagicha silliqlashdi: ular toshni olib, ho'l qumga surtishdi, bu bir necha o'n soat davom etishi mumkin edi, lekin bunday pichoq allaqachon engilroq va o'tkirroq edi. Burg'ulash texnikasi asboblarni ham sezilarli darajada yaxshiladi, chunki toshni milga ulash osonroq edi va bu dizayn avvalgisidan ancha kuchli edi. Silliqlash juda sekin tarqaldi, bu texnologiyadan keng foydalanish miloddan avvalgi to'rtinchi ming yillikda sodir bo'ldi.

Neolit davridagi tosh qurollari

Bu davrda mikrolitlar, mayda tosh asboblari ishlab chiqarish ancha yaxshilandi. Endi ular allaqachon to'g'ri geometrik shaklga ega edilar, o'z-o'zidan ular hatto pichoqlarni hosil qilishdi. Bunday qurollarning o'lchamlari standart bo'lib qoldi, ya'ni ularni almashtirish juda oson edi. Bunday bir xil pichoqlarni qilish uchun tosh bir nechta plitalarga bo'lingan. Yaqin Sharq hududida birinchi davlatlar paydo bo'lganda, tosh asboblarni professional qayta ishlashga ixtisoslashgan g'isht teruvchi kasbi paydo bo'ldi. Shunday qilib, Qadimgi Misr va Markaziy Amerika hududida birinchi masonlar hatto uzun tosh xanjarlarni ham o'yib olishlari mumkin edi. Tez orada mikrolitlar makrolitlar bilan almashtirildi, endi plitalar texnologiyasi unutildi. Tosh asboblarni biron joyga olib borish uchun yer yuzasida tosh to'plangan narsalarni topish kerak edi, bunday joylarda ibtidoiy karemlar paydo bo'lgan. Karyerlarning paydo bo'lishining sababi asboblari yaratish uchun mos toshning ozi miqdori edi. Yuqori sifatli, o'tkir va etarlicha engil asboblarni ishlab chiqarish uchun obsidian, chaqmoq tosh, jasper yoki kvarts kerak edi. Aholi zichligi ortib, birinchi davlatlar tashkil etila boshlandi, toshga ko'chish allaqachon qiyin bo'lgan, keyin ibtidoiy savdo paydo bo'lgan, tosh konlari bo'lgan joylarda mahalliy qabilalar uni bu tosh etarli bo'lmagan joyga olib ketishgan. Bu tosh qabilalar o'rtasidagi birinchi savdo ob'ektiga aylandi. Obsidian asboblari ayniqsa qimmatli edi, chunki ular o'tkir va qattiq edi. Obsidian vulqon shishasidir. Obsidianning asosiy kamchiligi uning noyobliligi edi. Uning navlari va jasper bilan eng ko'p ishlatiladigan kvarts. Nefrit va shifer kabi foydali qazilmalar ham ishlatilgan. Ko'pgina aborigen qabilalar hali ham tosh asboblardan foydalanadilar. U yetib bormagan joylarda qisqichbaqasimonlar va suyaklar asbob sifatida ishlatilgan, eng yomon hollarda odamlar faqat yog'och asboblardan foydalanganlar.

Ibtidoiy odamning birinchi mehnat qurollari

Mehnat qurollari zamonaviy odam uchun oddiy tuyuladi, lekin ibtidoiy maymunlar (odam ajdodlari) uchun emas. Mehnat va mehnatdan foydalanish zaruriyatini tushunish yo'li bir asrdan ko'proq davom etdi va tabiat tomonidan qayta ishlangan to'plangan toshlar va tayoqlarning hayvonlarga qarshi kurashda va himoya qilishda samarali ekanligini oddiy tushunishdan boshlandi. Odamning ajdodlari kerak bo'lganda kerakli tosh yoki tayoqlarni olib, ishlatishdan keyin ularni tashlab

ketishgan. Vaqt o'tishi bilan, tabiat tomonidan qayta ishlangan mos toshni topish har doim ham oson emasligi va ba'zan hatto imkonsiz ekanligi ayon bo'ldi. Men mos toshlarni to'plashim yoki o'z mehnatimdan foydalanib, mavjud tosh va tayoqlarni tozalashim kerak edi. Xullas, asta-sekinlik bilan bilim to'plash, o'z mehnatini amalda qo'llash jarayoni sodir bo'ldi.

Eshiting, chunki siz muzey eksponatlari qanday hikoya qilishini, toshlar, toshlarni urish qadimgi odamlarning universal quroliga aylanishini eshitishingiz mumkin. Qadimgi maydalagich yoki tosh bolta birinchi va universal bo'ldi. Tosh bolta erta paleolitda, ibtidoiy odam toshga bemalol va noaniq zarbalar qila boshlagan paytda paydo bo'lgan.

Bolta inson mehnatining birinchi quroli bo'lib, uning tagida bir uchi qalinlashgan, ikkinchi uchi uchli bodomsimon tosh bo'lgan. Kichik toshdan qulay bolta yasash juda qiyin edi. Birinchi odamlarning sekin harakatlari har doim ham to'g'ri va to'g'ri emas edi va toshdagi chiplar kerakli shaklga ega edi. Muzey sukunatida soatlar yoki kunlar emas, balki asrlar davomida o'zgargan ilk asboblarning yaratilish panoramasi jonlanadi. Ilk mehnat qurollari paydo bo'lishini kuzatish uchun zamonaviy insonning ajdodlari ibtidoiy odamlarning rivojlanish xronologiyasiga ko'ra qulayroqdir: avstralopitek va pitekanthropdan tortib, neandertal va kromanyongacha.

Australopithecus - qadimgi hominidlarning qiziqarli turi. Bu zamonaviy insonning eng qadimgi ajdodi bo'lgan buyuk maymun.

Hominidlar progressiv primatlar oilasi bo'lib, ularda katta maymunlar va odamlar kiradi. Australopithecining asosiy mashg'uloti yig'ishdir. Rezavorlar va ildizlarni yig'ish jarayonini samaraliroq qilish va yovvoyi hayvonlardan samarali himoya qilish uchun qadimgi inson ajdodlari tosh, tosh, suyak va tayoqlarni o'zlashtira boshlagan. Titanik toshga to'g'ri shakldagi kichik chip yasash uchun harakat qilish kerak edi, lekin sizning qo'lingizda ushlab turish, u bilan ildiz otish va hayvonlarni o'ldirish uchun qulay bo'lgan birinchi bolta paydo bo'lganda, hayotda yangi bosqich boshlandi. ibtidoiy odam.

Tosh boltalardan tashqari, avstrolopiteklar qirg'ichlar, kesgichlar, pichoqlar va o'tkir uchlar yasagan. Asboblarni ishlab chiqarish uchun suv omborlari va daryolar yaqinida o'tkir toshlar to'plangan, ular allaqachon tabiat tomonidan sayqallangan va ularga kerakli shaklni (eolitlar) bergan. Asbobni qulay qilish va qo'lni kesmaslik uchun bir qirradi o'tkirlashtirilmagan. Har bir asbob katta qiyinchilik bilan qilingan, chunki

toshga 100 dan ortiq zarba berish kerak edi. Barcha ishlar juda ko'p vaqtni oldi va birinchi asboblari 50 kilogrammdan ortiq og'irlikda edi, lekin bu o'zingizni tushunish va tabiat in'omlari bilan qanoatlanmaslik, balki o'zingizga kerak bo'lgan hamma narsani o'zingiz olish zarurligini anglash yo'lidagi ulkan qadam edi.

Pitekanthroplar "Odamlar" jinsiga mansub bo'lib, homo erectusning dastlabki shakli edi. Arxeologlar uchun bu davr qurollari haqida gapirish qiyin, chunki topilmalar juda kam va ularning barchasi Acheul madaniyatining keyingi davrlariga tegishli.

Tarixiy fakt: Acheul madaniyati - bu erta paleolitning tosh qurollarini bildirish uchun ishlatiladigan atama. Madaniyatning eng ko'zga ko'ringan vakili - qo'l bolta.

Pitekanthroplar asboblari yasashda suyak, yog'och va toshdan foydalanganlar. Barcha manba materiallari juda ibtidoiy ishlov berishga mos edi, chunki toshlardagi chiplar tasodifiy va mutlaqo muntazamlilikdan mahrum. Pitekanthroplar va eolitlar (tabiat tomonidan bo'lingan toshlar) foydalanishda davom etdi. Bu davr asboblari toshdan yasalgan qo'l boltalari, kesuvchi qirralari bo'lgan yoriqlar va o'tkir pichoqlar bilan ifodalanadi. Neandertallarning asboblari pitekanthroplar ishlatadigan asboblardan bir oz farq qilgan, ammo ular engilroq va professionalroq bo'lgan. Vaqt o'tishi bilan yangi shakllar paydo bo'ldi va asta-sekin eski va noqulay bo'lganlarni almashtirdi. Bu davrning barcha asboblari Mousterian deb ataladi.

Neandertal asboblari Frantsiyadagi Le Moustier g'ori nomi tufayli Musterian deb ataladi, u erda ko'plab asboblari topilgan. Neandertallar iqlim jihatidan qiyin davrda, muzlik davrida yashagan. Va barcha mehnat qurollari nafaqat oziq-ovqat olish imkoniyatiga, balki kiyim-kechak ishlab chiqarishga ham qaratilgan edi. Shuning uchun nayza, qirg'ich va igna juda mashhur edi. Asboblari chaqmoqtoshdan yasashda davom etdi, ammo yangi shaklda va yanada murakkab texnikada. Ular xilma-xil bo'lib ketdi, lekin uchta asosiy turdagi asboblarga tegishli edi: yon qirg'ichlar, uchli etaklar. Qo'l boltasi - bu pitekanthropning kichikroq qo'l boltasi. Skreperlar hayvonlarni so'yish, terini yopish va yog'ochga ishlov berish uchun asbob sifatida ishlatilgan. Nuqtalar go'sht, yog'och, teri uchun pichoq bo'lib xizmat qilgan yoki o'q va nayza uchlari sifatida ishlatilgan.

Arxeologlar topishga muvaffaq bo'lgan suyak asboblari mukammal emas va ko'proq ibtidoiy asboblarga o'xshaydi: spatulalar, ovlar, kaltaklar, nuqtalar, xanjarlar. Shuni esda tutish kerakki, neandertal asboblari turar-joy geografiyasiga qarab juda katta

farq qilgan. Evropa asboblari to'plamida ba'zi narsalar ustunlik qilgan bo'lsa, afrikaliklarniki boshqalari ustunlik qilgan.

Kechki paleolitda ibtidoiy odam taraqqiyotining barcha bosqichlarini yakunlab, kromanyonlar jahon maydoniga chiqishadi. Ular katta qaddi-qomatli, gavdasi va mahorati yaxshi rivojlangan odamlar edi. Aynan Cro-Magnonlar o'zlarining o'tmishdoshlarining barcha yutuqlaridan muvaffaqiyatli foydalanganlar va yangilarini o'ylab topganlar. Ular toshdan asboblardan foydalanishni davom ettirdilar, suyakdan har xil asbob-uskunalar, tish, bug'u shoxlari va yog'ochdan qurol va asboblari yasashni o'rgandilar, shuningdek, rezavorlar va ildizlarni yig'ishni davom ettirdilar. Taraqqiyotning yangi yo'lida mehnat qurollari mukammal va xilma-xil bo'ldi. Kromanyonlar birinchi bo'lib sopol idishlarni pishirishni ixtiro qildilar, bu esa kundalik hayotda sopol idishlardan foydalanish imkonini berdi. Mehnat qurollarini ustalik bilan qayta ishlash ularni qulayroq, kichikroq, yaxshiroq qilish imkonini berdi va yangi mehnat qurollarining paydo bo'lishiga olib keldi. Cro-Magnon arsenalida quyidagilar keng qo'llanilgan: qirg'ichlar, kesklar, o'tkir va o'tkir pichoqli pichoqlar, qirrali qirg'ichlar, o'tkir pichoqlar, o'q uchlari, pirsinglar, kiyik shoxlari, suyak baliq ovlash ilgaklari, uchlari.

XULOSA

Toshlar jim bo'ldi ... muzeyda yana sukunat hukm surdi. Ha, endi biz inson mehnatining qaysi quroli eng qadimiy bo'lganini va ajdodlarimiz qanday harakatlarga duch kelganini bilamiz. Endi muzey eksponatlari joylashgan uzun javonlar yonidan o'tib, ular jim emasligini aniq bilamiz. Ular gapirishadi, siz shunchaki tinglashni o'rganishingiz kerak.

Birinchiidan, ovchi mos toshni topishi kerak edi. U qaysi toshlar eng yaxshi asboblarni yasaganini allaqachon bilar edi va ba'zida to'g'ri materialni izlash uchun to'xtash joyidan uzoqqa ketdi ("" maqolasiga qarang). Chipper sifatida u yumaloq toshdan foydalangan va u bilan toshni uslubiy ravishda urgan. Zarbalar yo'nalishini aniq hisoblab, u qurolga kerakli shaklni berishi mumkin edi. Shunday qilib, qadimgi usta o'z mahsulotiga juda taxminiy shakl berish uchun toshdan bir nechta katta bo'laklarni urib yubordi. Agar tosh noto'g'ri joyda singan bo'lsa, u hamma narsani qaytadan boshlashi kerak edi. Keyin u hayvonning suyagini bolg'a sifatida ishlatib, u bilan toshning chetidan mayda plastinkalarni sindirib tashladi. Endi asbob juda

nozlik va o'tkir chiqib ketish tomoniga ega bo'ldi. Go'shtni kesish uchun tosh parchalari ishlatilgan. Ushbu tayyor vosita deyiladi **qo'l bolta**. Uning uchi uchi, kesuvchi tomoni o'tkir va ovchining kaftiga sig'adigan dumaloq asosi bor.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Ya.G'ulomov, U.Islomov, A.A. Asqarov. Zarafshonning quyi oqimida ibtidoiy madaniyat va sug'orma dehqonchilikning vujudga kelishi. Toshkent, 1966, 156-bet.
2. V.I. Sarianidi. Janubi-Sharqiy Turkmanistonning so'nggi eneolit yodgorliklari. SAI, B3-8, 1965, 39-bet.
3. V.M. Masson. Turkmaniston janubi-g'arbiy qismidagi rivojlangan eneolit yodgorliklari. SAI, B3-8, 1962, 22-bet.
4. A. L. Perkins. Ilk Mesopotamiya qiyosiy arxeologiyasi. Chikago, 1957, p. 146, 147.
5. A.E. Fersman. Tosh tarixining ocherklari, IM jildi, 1954, 270-bet.
6. [http:// www.elibrary.ru](http://www.elibrary.ru);
7. [http:// www.sciencedirect.com](http://www.sciencedirect.com);
8. <https://optolov.ru/uz/balkon-i-lodzhiya/orudiya-truda-pervobytnyh-lyudei-drevnie-orudiya-truda.html>